

Marek Stępień

Erygowanie i początki funkcjonowania Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie w XIX W.

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 53/3-4, 245-259

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MAREK STĘPIEŃ
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ERYGOWANIE I POCZĄTKI FUNKCJONOWANIA PAPIESKIEGO KOLEGIUM POLSKIEGO W RZYMIE W XIX W.

Treść: Wstęp. – 1. Erygowanie Papieskiego Kolegium Polskiego. – 1.1. Ustanowienie Papieskiej Komisji do spraw utworzenia Kolegium Polskiego. – 1.2. Nominacja rektora. – 1.3. Dekret erygujący Kolegium. – 1.4. Powołanie protektora Kolegium. – 2. Regulamin Kolegium. – 3. Pierwsi alumni Kolegium. – Zakończenie.

Wstęp

☉ Po Soborze Trydenckim rozpoczął się proces tworzenia seminariów diecezjalnych, które miały za zadanie kształcenie przyszłych kapłanów. W Rzymie te funkcje spełniały powstające kolegia narodowe, gdyż coraz więcej młodych ludzi przybywało tam z różnych państw, by zdobywać wiedzę i przyjąć święcenia kapłańskie.

W drugiej połowie XVI w. św. Filip Nereusz za zgodą papieża utworzył kolegium polskie, którego działalność nie trwała długo. Po zaledwie czterech latach funkcjonowania kolegium zostało zamknięte. Drugą próbę reaktywowania kolegium polskiego podjął król Jan Kazimierz w XVII w. Król, uzyskawszy zgodę papieża, przekształcił Kolegium szwedzkie w Kolegium polsko-szwedzkie. Także i tym razem kolegium nie działało długo. Po śmierci króla w 1672 r. patronat nad instytucją przejęła królowa szwedzka Krystyna i postanowiła przeznaczyć ją wyłącznie dla Szwedów.

Przez kolejnych niemal dwieście lat nie było w Rzymie ośrodka kształcącego tylko polskiego duchowieństwo. W końcu XVIII w. Polska utraciła niepodległość na rzecz: Rosji, Niemiec i Austrii, które utrudniały lub wręcz zakazywały kształcenia przyszłych kapłanów. Stało się to jednym z problemów nie tylko dla Kościoła katolickiego, lecz i dla narodu, gdyż jego byt został zagrożony. Dlatego w połowie XIX w. założyciele Zgromadzenia Księżych Zmartwychwstańców

zaczęli szerzyć ideę ponownego powołania do istnienia w Rzymie kolegium, które miałyby na celu kształcenie kandydatów do kapłaństwa. Ten projekt napotykał jednak na trudności zarówno z powodu braku funduszy, jak i silnej opozycji dyplomatycznej przede wszystkim ze strony rosyjskiej i pruskiej. Mimo wspomnianych trudności papież Pius IX poparł tę inicjatywę i dekretem z dnia 9 marca 1866 r. erygował Papieskie Kolegium Polskie w Rzymie. Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia kwestii dotyczących erygowania Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie, początków jego funkcjonowania oraz ukazania roli Papieskiej Komisji do spraw utworzenia Kolegium Polskiego.

1. Erygowanie Papieskiego Kolegium Polskiego

Polacy podejmujący starania o założenie w Rzymie kolegium w drugiej połowie XIX w. oczekiwali jednoznacznej decyzji Piusa IX w tej sprawie. Rozumieli oni, że w skomplikowanej sytuacji międzynarodowej tylko dzięki osobistemu zaangażowaniu papieża mogłoby powstać kolegium polskie.

1.1. Ustanowienie Papieskiej Komisji do spraw utworzenia Kolegium Polskiego¹

Przed podróżą do Brazylii i Kanady ks. Hieronima Kajsiewicza, jednego z założycieli Zgromadzenia Księży Zmartwychwstańców, Ojciec Święty Pius IX przyjął go na audiencji 1 maja 1865 r. Według relacji ks. Kajsiewicza, na pytanie papieża, *czy dobrą jest rzeczą tworzyć seminarium w Rzymie*, odpowiedział: *Najlepiej wie to Ojciec Święty*. Kiedy papież zapytał: *Więc co brakuje, aby to się urzeczywistniło?*, ks. Kajsiewicz stwierdził, że *brakuje komisji do spraw kolegium i nominacji jej członków*. Rozmowę zakończył papież słowami: *Dite dunque à Franchi che domani mi ricordi assolutamente questi biglietti*².

¹ Oficjalna nazwa Komisji brzmiała: Commissione Pontificia per l'istituzione del Collegio Polacco. Por. *Verbale delle Adunanze della Commissione Pontificia per l'istituzione del Collegio Polacco 1865-1866*. (skrót: Komisja). Archiwum Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie (skrót: APKP). Archiwum I (skrót: I), sygn. 45.2.

² Powiedźcie Franchiemu, aby jutro koniecznie przypomniał mi o tych nominacjach (tłumaczenie autora). P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 120-121.

Jeszcze w pierwszej połowie maja kard. Antonelli, sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej, podpisał dekrety nominacyjne członków Papieskiej Komisji do spraw utworzenia Kolegium Polskiego. Jej przewodniczącym został kard. Mikołaj Paracciani Clarelli, a w skład Komisji weszli: arcybiskup Aleksander Franchi³, sekretarz Kongregacji do Spraw Nadzwyczajnych, protonotariusz apostolski Jan Simeoni, sekretarz Kongregacji Propagandy do Spraw Wschodnich i mons. Wawrzyniec Passerini pełniący funkcję sekretarza⁴.

Pierwsze posiedzenie odbyło się 18 maja 1865 r., w czasie którego ukonstytuowała się Komisja⁵ i nastąpiły jej intensywne działania. Już 22 maja oglądano w obecności ks. Semeneki dom przy ul. Cantoni, który wchodził w rachubę jako ewentualna siedziba kolegium⁶. Ksiądz Semeneko, pytany na miejscu przez członków Komisji i jej przewodniczącego, kard. Clarelliego, o opinię o budynku, przedstawił swoje zdanie w sposób spokojny i rzeczowy⁷.

Przewodniczący Komisji w liście z 12 czerwca 1865 r. podziękował ks. Semenecę za relację z podróży do Galicji i Wielkiego Księstwa Poznańskiego⁸. Kardynał poprosił też, aby ks. Semeneko pilnie nawiązał kontakt z osobami, które wcześniej deklarowały pomoc finan-

---

³ Arcybiskup był przyjacielem księży zmartwychwstańców i kolegium polskiego. Por. J.S. P e l c z a r, *Pius IX i Polska*, Miejsce Piastowe 1914, s. 220.

⁴ *Protokół Komisji. Rzym, 18-05-1865*, w: *Verbale delle Adunanze della Commissione Pontificia per l'istituzione del Collegio Polacco 1865-1866*. APKP, sygn. I 45.2, k.1.

⁵ Tamże, k.1-5; por. Kopia listu. Semeneko do Wierzchlejskiego, Rzym, 24-06-1865. APKP, w: *Dziennik korespondencyjny w sprawie założenia Seminarium Polskiego w Rzymie 1865*, sygn. I 3.1; por. P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 121; por. J.S. P e l c z a r, *Pius IX i Polska*, Miejsce Piastowe 1914, s. 220-221.

⁶ Semenekę zaprosił na tę wizytację mons. Passerini, sekretarz Komisji. Por. List Passerinię do Semeneki. Rzym, 18-05-1865. APKP, sygn. I 55.2. W efekcie zrezygnowano z zakupu tej nieruchomości, o czym sekretarz Komisji powiadomił ks. Semenekę listem z dnia 20 listopada 1865 r. Por. List Passerinię do Semeneki. Rzym, 20-11-1865. APKP, sygn. I 55.10.

⁷ P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 125.

⁸ Por. Kopia listu. Semeneko do kard. Clarelliego. Rzym, 29-05-1865. APKP, sygn. I 55.4.

sową⁹. Kwestie te były rozpatrywane przez Komisję w końcu maja i na początku czerwca 1865 r.¹⁰. Ksiądz Semenenko w liście do kardynała z 14 czerwca zapewnił o swojej gotowości do działania¹¹ i jeszcze w czerwcu przesłał listy do arcybiskupa lwowskiego Wierzchleyskiego, do kapituły lwowskiej, biskupa przemyskiego Monastyrskiego, biskupa tarnowskiego Pukalskiego, do kapituły krakowskiej oraz do wikariusza apostolskiego w Krakowie biskupa Gałęckiego. Poinformował w nich adresatów o utworzeniu przez Ojca Świętego Papieskiej Komisji do spraw utworzenia Kolegium Polskiego i jej składzie oraz poprosił o opłacenie burs studenckich, do czego się zobowiązano, zebranie ofiar na kolegium i potwierdzenie chęci wysyłania studentów do Rzymu¹². Mimo działań ks. Semeneki, na potrzeby kolegium wpłynęło tylko dwa i pół tys. franków od kapituły lwowskiej¹³. Semenenko wysłał też listy do księżnej Jadwigi Sapieżyny i Pawłowej Sanguszko oraz hrabiego Kajetana Lewickiego z informacją o prawdopodobnym otwarciu kolegium 1 listopada 1865 r.¹⁴.

Kolejną nieruchomością braną pod uwagę przez Komisję w sierpniu 1865 r. był klasztor ojców mercedariuszów wraz z przyległymi spichlerzami, położony blisko centrum Rzymu przy ulicy Salaria Vecchia¹⁵,

⁹ Kopia listu w języku włoskim i polskim. Komisja do Semeneki, Pałac Konsulty, 12-06-1865. APKP, sygn. I 46.1.

¹⁰ Por. *Protokoły z posiedzeń Komisji. Rzym, 27-05-1865, 03-06-1865, 10-06-1865*, w: *Verbale delle Adunanze della Commissione Pontificia per l'istituzione del Collegio Polacco 1865-1866*. APKP, sygn. I 45.2, k.5-8.

¹¹ List. Semenenko do kard. Paracciani Clarelli. Rzym, 14-06-1865. APKP, sygn. I 49.13.

¹² Kopie listów Semeneki pisane z Rzymu: do Wierzchleyskiego. 24-06-1865, do kapituły lwowskiej. 24-06-1865, do Monastyrskiego. 30-06-1865, do Pukalskiego. 30-06-1865, do kapituły krakowskiej (bez daty), do Gałęckiego. 30-06-1865, w: *Dziennik korespondencyjny w sprawie założenia Seminarium Polskiego w Rzymie 1865*. APKP, sygn. I 3.1.

¹³ P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 123.

¹⁴ Kopie listów Semeneki pisane z Rzymu: do Jadwigi Sapieżyny. 28-08-1865, do Pawłowej Sanguszko. 28-08-1865, w: *Dziennik korespondencyjny w sprawie założenia Seminarium Polskiego w Rzymie 1865*. APKP, sygn. I 3.1; por. *Zarys dziejów Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie*, w: 100 lecie Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie, Drukarnia Watykańska „Poliglotta” 1966, s. 24.

¹⁵ *Protocollo di tutti gli atti concernenti l'istituzione del Collegio Polacco in Roma dal 18 Magi 1865 fino al. 7 Dicembre 1866*. APKP, sygn. I 45.35.

jednak decyzji o jego zakupie wówczas nie podjęto. Semenenko tak o tym pisał do Jełowickiego w liście z 26 września 1865 r.: *To co robi Komisya, robi wszystko na rozkaz wyraźny papieża. To papież każe kupić te spichrze, (...) gdzie tu teraz tłumaczyć papieżowi, że miałeś inną intencję, placenia tylko procentów i t.p. To miałoby najniezszczęśliwszą postać i pozór najgorszy przed Ojcem św. On bardzo, ale bardzo chce to seminarium otworzyć jak najprędzej i ciągle sam się miesza do tej rzeczy*¹⁶. Ostatecznie nieruchomości zakupiono¹⁷, a w marcu 1866 r. zostały zakończone prace adaptacyjne¹⁸.

Wprawdzie ks. Semenenko jeszcze latem 1865 r. zapowiadał w listach otwarcie kolegium na 1 listopada, jednak do tego nie doszło z różnych przyczyn. Komisja w Raporcie z 14 listopada 1865 r. sporządzonym dla Piusa IX wyliczyła sprawy wymagające pilnego rozwiązania, do których należał jeszcze wtedy brak budynku, ale także potrzeba uzgodnienia z biskupami diecezjalnymi kwestii przysyłania studentów, zapewnienia alumnom stypendiów, ustalenia rzeczywistych kosztów otwarcia i następnie prowadzenia kolegium oraz zagadnienie zarządzania tą instytucją¹⁹.

Szczególnie ważny był ten ostatni problem, ponieważ należało zdecydować, czy kolegium będą kierować jezuita, czy też księża zmartwychwstańcy. Powszechnie uważano, że sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej kard. Antonelli skłania się w tej sprawie ku jezuitom²⁰. Nawet wśród samych księży zmartwychwstańców nie było co do tego jednomyślności, o czym świadczy chociażby zdanie z listu Jełowickiego do Kajsiowicza z 15 sierpnia 1865 r.: *Mnie się zdaje, że dla nas i dla rzeczy samej byłoby najlepiej, oddać seminaryum w ręce*

¹⁶ P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 126.

¹⁷ Nieruchomość ta, jak się wydaje, została zakupiona po 20 listopada 1865 r., gdyż tego dnia sekretarz Komisji powiadomił listownie ks. Semenenkę, że zrezygnowano z zakupu nieruchomości położonej przy ul. Cantoni, która poprzednio była brana pod uwagę. Por. List Passeriniego do Semenenci. Rzym, 20-11-1865. APKP, sygn. I 55.10.

¹⁸ Lista prac przeprowadzonych w kolegium polskim pod kierownictwem Hipolota Maibaldiego (lub Meibaldiego), marzec 1866 r. APKP, sygn. I 51.12.

¹⁹ *Rapporto per l'Udienza di S.S. del 14 Novembre 1865 della Commissione*. APKP, sygn. I 45.4.

²⁰ Por. J.S. P e l c z a r, *Pius IX i Polska*, Miejsce Piastowe 1914, s. 221.

*Jezuitorów*²¹. Dyplomacja rosyjska usilnie zabiegała o to by kolegium nie zarządzali księża zmartwychwstańcy, natomiast większość Polonii w Rzymie, na czele z księżną Zofią Odescalchi i hrabią Włodzimierzem Czackim²², była przekonana, że to właśnie oni najlepiej sprawdzą się w tej roli²³.

We wspomnianym już Raporcie Komisja zaproponowała Ojcu Świętemu następujące rozwiązania przedstawionych problemów:

1. Tworzenie kolegium powinno być utrzymane w tajemnicy.
2. Należy dążyć do zakupu budynku klasztornego ojców mercedariuszów, poszukując jednocześnie innych lokalizacji.
3. Trzeba zwrócić się do biskupów polskich w Galicji, aby przystali na studia przynajmniej dziesięciu studentów, i zatroszczyli się o ufundowanie ośmiu stypendiów studenckich. Z prośbą o stypendia należy zwrócić się również do kapituł katedralnych. Wymienione działania powinny być prowadzone za pośrednictwem nuncjusza apostolskiego w Wiedniu.
4. Trzeba podjąć starania o pozyskanie studentów z Królestwa Polskiego.
5. Z powierzeniem kierownictwa kolegium księżom zmartwychwstańcom należałoby wstrzymać się na razie, chociaż zauważono jednocześnie, że zgromadzenie to ma wielu gorących zwolenników.
6. Doceniając zaangażowanie ks. Semenki w tworzenie kolegium, zaproponować mianowanie go tymczasowo na prorektora kolegium²⁴.

Raport Komisji jednoznacznie wskazuje, że powierzenie zarządu kolegium polskiego księżom zmartwychwstańcom było rozwiązaniem wzbudzającym kontrowersje. Szczególnie obawiano się konsekwencji dyplomatycznych ze strony państw, które dokonały rozbiórów Polski.

---

²¹ P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 126.

²² Hrabia Włodzimierz Czacki był też zwany *Mirem* Czackim.

²³ Por. *Zarys dziejów Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie*, w: 100 lecie Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie, Drukarnia Watykańska „Poliglotta” 1966, s. 25.

²⁴ *Rapporto per l’Udienza di S.S. del 14 Novembre 1865 della Commissione*. APKP, sygn. I 45.4.

Papieska Komisja do spraw utworzenia Kolegium Polskiego zebrała się po raz ostatni 9 listopada 1866 r.²⁵, a zakończyła działalność 7 grudnia, po otrzymaniu z Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej pisma informującego o mianowaniu na funkcję protektora Papieskiego Kolegium Polskiego kard. Giuseppe Milesiego²⁶.

1.2. Nominacja rektora

W tym, kto powinien zostać rektorem kolegium, gdyby jego zarząd powierzono zgromadzeniu, nie było jednomyślności również wśród samych księży zmartwychwstańców. We wrześniu 1864 r. ks. Jełowiecki pisał do ks. Kajsiewicza, że wołałby, aby przełożonym seminarium został ks. Jan Koźmian a nie ks. Piotr Semenenko. Ksiądz Kajsiewicz przyznawał, że ks. Koźmian najlepiej nadawałby się do utrzymania karności w kolegium, ale – jak pisał – *nie ma tyle nauki kościelnej, co O. Piotr i nie ma między tutejszymi teologami tyle zachowania*. Poza tym ks. Koźmian nie powinien opuszczać prowincji poznańskiej, ponieważ to przyniosłoby szkodę Zgromadzeniu²⁷. Również ks. Hube pisał do ks. Kajsiewicza: *upraszam Ojca, żeby O. Piotra nie upoważniał do przyjmowania przełożęstwa seminaryum*²⁸.

Wspomniano już o oglądaniu przez Komisję 22 maja 1865 r. domu przy ul. Cantoni, branego pod uwagę jako przyszła siedziba kolegium. Uczestniczący w tym wydarzeniu ks. Semenenko²⁹ napisał później do ks. Kajsiewicza: *Trzymałem się na defensywie, jak przystało na człowieka, o którym powiadają, że będzie rektorem, ale który bardzo byłby głupim, gdyby sam wierzył, że już nim jest doprawdy*³⁰. Tak więc ks.

²⁵ Por. *Protokół z posiedzenia Komisji. Rzym, 09-11-1866*, w: *Verbale delle Adunanze della Commissione Pontificia per l'istituzione del Collegio Polacco 1865-1866*. APKP, sygn. I 45.2, k.44-46.

²⁶ Por. *Protocollo di tutti gli atti concernenti l'istituzione del Collegio Polacco in Roma dal 18 Magi 1865 fino al 7 Dicembre 1866*. APKP, sygn. I 45.35.

²⁷ P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 105.

²⁸ Tamże, s. 126.

²⁹ Semenenkę zaprosił na tę wizytację mons. Passerini, sekretarz Komisji. Por. List Passeriniego do Semenunki. Rzym, 18-05-1865. APKP, sygn. I 55.2.

³⁰ P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 125.

Piotr miał świadomość, że powszechnie, w tym także w środowisku Polonii rzymskiej, jest uważany za kandydata na funkcję rektora³¹.

Członkowie Komisji we wspomnianym już Raporcie do Ojca Świętego zaproponowali rozważenie możliwości mianowania prorektorem kolegium ks. Piotra Semeneni³² ze względu na jego zapał i duży wkład w utworzenie tej instytucji³³. Tak więc ks. Semenenko został mianowany czasowo prorektorem kolegium, chociaż kolegium nie zostało jeszcze erygowane. Nie znamy szczegółów tej nominacji, ale mówiono o niej już na posiedzeniu Komisji w dniu 20 listopada 1865 r., co zostało odnotowane w protokole³⁴. Dekret nominacyjny, jak się wydaje, nie zachował się, ale można z całą pewnością stwierdzić, że nominacja ta miała miejsce po 20 listopada 1865 r., gdyż już w protokole Komisji z dnia 4 stycznia 1866 r. tak go się określa³⁵. Natomiast Ojciec Święty mianował ks. Piotra Semenenkę pierwszym rektorem Papieskiego Kolegium Polskiego 8 marca 1866 r., czyli w przeddzień erygowania kolegium³⁶.

1.3. Dekret erygujący Kolegium

Papież Pius IX dnia 9 marca 1866 r. wydał dekret skierowany do Papieskiej Komisji do spraw utworzenia Kolegium Polskiego, którym erygował Papieskie Kolegium Polskie w Rzymie³⁷. Na wstępie

³¹ Świadczą o tym listy hrabiego Czackiego, cytowane przez Smolikowskiego, a kierowane w drugiej połowie 1865 r. do ks. Jełowickiego. Por. P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 127-133.

³² *Rapporto per l'Udienza di S.S. del 14 Novembre 1865 della Commissione*. APKP, sygn. I 45.4.

³³ Por. Kopia Listu w języku włoskim i polskim. Komisja do Semeneni, Pałac Konsulty, 12-06-1865. APKP, sygn. I 46.1.

³⁴ *Protokół z posiedzenia Komisji. Rzym, 20-11-1865*, w: *Verbale delle Adunanze della Commissione Pontificia per l'istituzione del Collegio Polacco 1865-1866*. APKP, sygn. I 45.2, k.25-26.

³⁵ *Protokół z posiedzenia Komisji. Rzym, 04-01-1866*, w: *Tamże*. APKP, sygn. I 45.2, k.31.

³⁶ Wicerektorem został ks. Antoni Krechowiecki. *Roczniki Kolegium Polskiego*, w: P. Smolikowski, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie*. Podług źródeł rękopiśmiennych, Kraków 1896, s. 139; por. J. S. Pelczar, *Pius IX i Polska*, Miejsce Piastowe 1914, s. 221.

³⁷ Autoryzowana kopia dekretu erekcyjnego (w języku włoskim). Pałac Apostolski, 09-03-1866. APKP, sygn. I 63.7-8.

Ojciec Święty, zwracając się personalnie do kard. Nicoli Clarelliego Paraccianiego, przewodniczącego Komisji, podkreślił, że obowiązkiem papieża jest troska o wszystkie narody katolickie, a więc także o młodzież przybywającą do Rzymu, aby kształcić się w naukach kościelnych i innych dziedzinach uniwersalnych. Podkreślając zasługi swoich poprzedników, Pius IX stwierdził, że Stolica Apostolska powinna tworzyć kolegia i seminaria nie tylko dla pobliskich narodów, ale również dla zamieszkujących dalsze tereny i dlatego podejmuje decyzję o utworzeniu Papieskiego Kolegium Polskiego dla młodzieży polskiej przybywającej do Rzymu. Będzie się ono mieściło przy ulicy Salaria Vecchia pod numerami 46-48-50 w budynku wcześniej na ten cel zakupionym, będącym własnością kolegium, co papież niniejszym potwierdza. Do czasu przygotowania pomieszczeń tymczasowa siedziba kolegium będzie się mieściła w konwencie św. Adriana na Forum Romanum³⁸.

Wkrótce prace adaptacyjne zostały zakończone³⁹ i już 24 marca nastąpiło uroczyste otwarcie kolegium⁴⁰, a 16 maja nawiedził je Pius IX w towarzystwie członków Papieskiej Komisji do spraw utworzenia Kolegium Polskiego, co niewątpliwie świadczyło o tym, że to dzieło było bliskie sercu papieża⁴¹.

1.4. Powołanie protektora Kolegium

Sekretariat Stanu Stolicy Apostolskiej dekretem z dnia 7 grudnia 1866 r. mianował protektorem Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie kard. Giuseppe Milesiego⁴², który 10 stycznia 1867 r. powiadomił o tym ks. Jełowickiego. Kardynał poinformował też, że zwróci się do biskupów polskich z wezwaniem o przysyłanie studentów do Rzymu⁴³.

³⁸ Tamże.

³⁹ Por. Lista prac przeprowadzonych w kolegium polskim, marzec 1866 r. APKP, sygn. I 51.12.

⁴⁰ Por. J.S. P e l c z a r, *Pius IX i Polska*, Miejsce Piastowe 1914, s. 222; por. *Roczniki Kolegium Polskiego*, w: P. Smolikowski, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie*. Podług źródeł rękopiśmiennych, Kraków 1896, s. 140-141.

⁴¹ Por. Tamże, s. 142.

⁴² Por. *Protocollo di tutti gli atti concernenti l'istituzione del Collegio Polacco in Roma dal 18 Magi 1865 fino al. 7 Dicembre 1866*. APKP, sygn. I 45.35.

⁴³ List. kard. Milesiego do ks. Jełowickiego. Rzym, 10-01-1867. APKP, sygn. I 52.2; por. Kopie listów kard. Milesiego do: Wierchlewskiego, Monastyrskiego, Ledokowskiego, Pukalskiego, Gałęckiego. Rzym, 06-01-1867. APKP, sygn. I 7.1-7.

Regulamin Kolegium nadał kardynałowi protektorowi szerokie kompetencje. Nadzorował on kierowanie instytucją, w czym pomagało mu dwóch tak zwanych deputatów, których sam mianował spośród kleru rzymskiego. Prezentował też Ojcu Świętemu do nominacji kandydata na rektora oraz mianował wicerektora⁴⁴.

Warto zauważyć, że nominacja kardynała protektora nastąpiła dopiero po dziewięciu miesiącach istnienia Kolegium, co jednak nie powinno dziwić, ponieważ przez cały czas funkcjonowała Papieska Komisja do spraw utworzenia Kolegium Polskiego, która po mianowaniu kardynała protektora została rozwiązana.

2. Regulamin Kolegium

W archiwum Papieskiego Kolegium Polskiego nie zachowały się dokumenty ukazujące tworzenie regulaminu, wydaje się jednak, że brał w tym udział ks. Piotr Semenenko. Może o tym świadczyć list ks. Kajsiwicza do ks. Jełowieckiego z 22 listopada 1864 r., którego treść cytuje w swojej książce ks. Paweł Smolikowski. Autor listu tak mówi o konieczności powrotu ks. Semeneki do Rzymu i pilnej potrzebie rozpoczęcia pracy nad regulaminem kolegium: *Kiedy nasi protektorowie tu pilą. Trzeba, aby on napisał regulamin, i aby go obronił przed komisją, już ustanowioną pod prezydencją kardynała Clarelli. Oni zechcą naśladować regulamina włoskie, a do naszej dorosłej młodzieży one nie stosowne*⁴⁵.

Regulamin został zatwierdzony i wydrukowany do użytku wewnętrznego w 1866 r.⁴⁶. Podzielono go na dziesięć artykułów opatrzonych następującymi tytułami: Cel i ustanowienie Kolegium; O przyjmowaniu i wydalaniu alumnów oraz o święceniach; Praktyki religijne, studia i dyscyplina; O wspólnocie Kolegium; O rektorze; O wicerektorze; O ekonomie lub mistrzu domu; O ojcu duchownym; O prefektach;

⁴⁴ Por. art. 1, pkt 4-6 *Regolamento del Pontificio Collegio Polacco. Istituto in Roma*, Roma 1866. APKP, sygn. I 25.1, s. 3-4.

⁴⁵ P. S m o l i k o w s k i, *Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Podług źródeł rękopiśmiennych*, Kraków 1896, s. 114.

⁴⁶ Regulamin ten wydrukowano w języku włoskim. Por. *Regolamento del Pontificio Collegio Polacco. Istituto in Roma*, Roma 1866. APKP, sygn. I 25.1. W archiwum Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie zachowały się trzy egzemplarze tego Regulaminu (sygn. I 25.1-3).

O regułach obowiązujących alumnów⁴⁷. Do zasadniczego Regulaminu dołączono dwie części: Wskazania dotyczące sposobu zachowania reguł kolegium polskiego⁴⁸ oraz: Formuła przysięgi dla alumnów przyjmowanych do Papieskiego Kolegium Polskiego⁴⁹.

Papieskie Kolegium Polskie, erygowane przez papieża i działającym pod jego patronatem, było przeznaczone do kształcenia młodych Polaków w zakresie filozofii, teologii oraz prawa kanonicznego i przygotowywania ich do przyjęcia święceń kapłańskich⁵⁰. Rektora kolegium na prośbę kardynała protektora, mianował papież. W regulaminie znajdował się też zapis umożliwiający mianowanie rektora kolegium spośród księży należących do Zgromadzenia Zmartwychwstańców, o ile przyniesie to pożytek tej instytucji⁵¹.

3. Pierwsi alumni Kolegium

Już następnego dnia po uroczystym otwarciu kolegium studia rozpoczęło sześciu alumnów. Spis⁵² wymienia następujące nazwiska:

1. Józef Pelczar z Korczyna, diecezja przemyska (ur. w 1842 r.), ukończył teologię, kapłan studiujący prawo kanoniczne. Korzystał z burzy ufundowanej przez księżną Zofię Odescalchi.

---

⁴⁷ Tłumaczenie autora. W oryginale tytuły kolejnych artykułów brzmią następująco: *scopo ed istituzione del collegio; sull'ammissione dimissione degli alunni e sacre ordinazioni; esercizi di pietà; studj e disciplina; della famiglia del collegio; sul Rettore; del Vice-Rettore; dell'Economo o Maestro di casa; del Padre spirituale; dei Prefetti; regole per gli alunni*. Tamże, s. 3, 5, 9, 13, 14, 19, 21, 24, 25, 28.

⁴⁸ Tłumaczenie autora. W oryginale tytuł brzmi następująco: *Avvertimenti sul modo di osservare le regole del collegio polacco*. Tamże, s. 37-39.

⁴⁹ Tłumaczenie autora. W oryginale tytuł brzmi następująco: *Formula juramenti emittendi ab alumnis Pontificii Collegii Polonici*. Tamże, s. 41-42. Schemat Regulaminu kolegium polskiego był podobny do reguł wydrukowanych wcześniej dla *Pontificio Collegio Urbano*. W tym przypadku tytuł brzmiał *Regole del Pontificio Collegio Urbano*, a treść została podzielona na części, a nie na artykuły, jak w regulaminie kolegium polskiego. Por. *Regole del Pontificio Collegio Urbano de Propaganda Fide*, Roma 1863, APKP, sygn. I 29.1.

⁵⁰ Por. art. 1, pkt 1 i 2 *Regolamento del Pontificio Collegio Polacco. Istituto in Roma*, Roma 1866. APKP, sygn. I 25.1.

⁵¹ Por. art. 1, pkt 5, tamże.

⁵² *Alumni del Collegio Polacco. Stato del Personale dal 25 Marzo 1866 al. 31 Dicembre detto anno*. APKP, sygn. I 11.3.

2. Karol Zoeller ze Lwowa (ur. w 1847 r.), studiujący na drugim roku teologii. Korzystał ze stypendium ufundowanego przez księżną Jadwigę Sapiehę.
3. Józef Dąbrowski z miejscowości Zoltańce, diecezja lubelska (ur. w 1842 r.), studiujący na pierwszym roku teologii. Korzystał z bursy ufundowanej przez Piusa IX.
4. Władysław Cichowicz z Poznania (ur. w 1837 r.), studiujący na pierwszym roku teologii. Korzystał z bursy ufundowanej przez księżną Zofię Odescalchi.
5. Jan Radziejewski z Krucza, diecezja poznańska (ur. w 1844 r.), studiujący na pierwszym roku teologii. Korzystał z bursy ufundowanej przez księżną Zofię Odescalchi;
6. hrabia Juliusz Drohojowski⁵³ z Piórkowicz, diecezja żytomierska (ur. w 1838 r.), utrzymujący się z własnych funduszy.

Dnia 18 października 1866 r. zostali przyjęci dwaj następni alumni: hrabia Kazimierz Szoldrski z Rostworowa, diecezja poznańska (ur. w 1843 r.), który podjął studia na ostatnim roku prawa kanonicznego, utrzymujący się z własnych funduszy, oraz Ignacy Goczkowski z Trzemeszna, diecezja gnieźnieńska (ur. w 1843 r.), który kontynuował studia na trzecim roku teologii i korzystał ze stypendium ufundowanego przez rodzinę Żółtowskich⁵⁴. W listopadzie został przyjęty Ewaryst Gajewski⁵⁵ z Grąblina (ur. w 1828 r.), który podjął studia na trzecim roku teologii i utrzymywał się z własnych środków, oraz Piotr Strzelichowski z Paczołtowic, diecezja krakowska (ur. w 1836 r.), który podjął studia na drugim roku teologii, a korzystał z bursy przekazanej przez hrabinę Katarzynę Potocką.

W spisie alumnów podano również, że: Pelczar, Zoeller, Dąbrowski, Cichowicz, Radziejewski, Goczkowski i Strzelichowski złożyli 3 lutego 1867 r. przyrzeczenie przewidziane w regulaminie kolegium.

---

⁵³ W spisie przy tym nazwisku umieszczono adnotację: Wyjechał z *Kolegium z powodu złego stanu zdrowia* (bez daty). Por. Tamże.

⁵⁴ Fundacja nosiła imię Jana Nepomucena hrabiego Żółtowskiego. Por. List M. Żółtowskiego (w imieniu rodziny) do Semenki. Poznań, 18-07-1866. APKP, sygn. I 58.2.

⁵⁵ Wyjechał z kolegium w lipcu 1867 r. Por. *Alumni del Collegio Polacco. Stato del Personale dal 25 Marzo 1866 al. 31 Dicembre detto anno*. APKP, sygn. I 11.3.

Zwolnieni zostali z niego natomiast alumni, którzy płacili za pobyt z własnych funduszy, czyli Szoldrski i Gajewski⁵⁶.

Z zachowanych dokumentów wynika⁵⁷, że w roku 1869 studiowali w kolegium z wymienionych już alumnów: Zoeller, Dąbrowski, Cichowicz, Radziejewski, Goczkowski oraz ośmiu nowych. Jeden student korzystał ze stypendium ufundowanego przez papieża Piusa IX, a siedmiu z funduszy przekazywanych przez księżną Zofię Odescalchi. Po jednej bursie ufundowali: księżna Jadwiga Sapieha, hrabina Katarzyna Potocka i rodzina Żółtowskich, natomiast na jedno stypendium wykorzystywano ofiary pochodzące z Brazylii. W tym czasie jeden student korzystał z własnych funduszy.

Zakończenie

Kolegium polskie w Rzymie istniało przez krótki czas w drugiej połowie XVI i XVII w. Najpierw utworzył go św. Filip Nereusz, a w następnym wieku król Jan Kazimierz przekształcił Kolegium szwedzkie w polsko-szwedzkie. Dopiero w połowie XIX w. ponownie podjęto działania, by utworzyć kolegium polskie. Myśl ta powstała wśród księży Zgromadzenia Zmartwychwstańców i popierana była przez wpływowych Polaków przebywających w Rzymie. W szczególny sposób zasłużyła się tu księżna Zofia Odescalchi, która ufundowała wiele stypendiów dla polskich studentów przebywających w Kolegium, a wraz z hrabią Włodzimierzem Czackim zabiegała o utworzenie kolegium. Zajęto się zbieraniem funduszy i przekonywaniem papieża do tej ini-

⁵⁶ W Nocie z dnia 8 listopada 1866 r. wymieniono dziewięciu alumnów Papieskiego Kolegium Polskiego: Józefa Pelczara, Karola Zoellera, Józefa Dąbrowskiego, Władysława Cichowicza, Jana Radziejewskiego, Kazimierza Szoldrskiego oraz trzech kandydatów starających się o przyjęcie do Kolegium: Ignacego Goczkowskiego, Ewarysta Gajewskiego i Piotra Strzelichowskiego. *Nota degli Alunni del Collegio Polacco in Roma*, 8 Novembre 1866. APKP, sygn. I 51.11. Por. *Regolamento del Pontificio Collegio Polacco. Istituto in Roma*, Roma 1866. APKP, w: sygn. I 25.1, s. 7, 41-42.

⁵⁷ Nowymi studentami w 1869 r. byli: Wincenty Jarmoliński, diecezja mińska (ur. w 1842 r.); Feliks Wartenberg, diecezja gnieźnieńska (ur. w 1838 r.); Antoni Raczyński, diecezja lubelska (ur. w 1845 r.); Władysław Meszczyński, diecezja poznańska (ur. w 1844 r.); Józef Weber, diecezja lwowska (ur. w 1846 r.); Maurycy Kolankiewicz, diecezja lwowska (ur. w 1844 r.); Kazimierz Łoga, diecezja warszawska (ur. w 1839 r.) i Jan Łukowski, diecezja poznańska (ur. w 1846 r.). Por. *Alumni Pontificii Collegi Poloni in Urbe. Status personarum ab initio anni 1869 usque ad initium anni 1870*. APKP, sygn. I 11.7.

cyjatywy. Mimo wysiłków dyplomatycznych, szczególnie Rosji, ukazujących negatywne skutki takiej decyzji, papież, najpierw w maju 1865 r. polecił utworzyć Papieską Komisję do spraw utworzenia Kolegium Polskiego, a po upływie dziesięciu miesięcy 9 marca 1866 r. wydał dekret erygujący Papieskie Kolegium Polskie. Mając na uwadze sytuację polityczną w połowie XIX w. trzeba stwierdzić, że bez osobistego zaangażowania Piusa IX Papieskie Kolegium Polskie nie mogłoby powstać.

Regulamin kolegium podzielony na dziesięć artykułów został zatwierdzony i wydrukowany do użytku wewnętrznego w 1866 r. Papieskie Kolegium Polskie, działające pod patronatem papieża, było przeznaczone do kształcenia młodych Polaków w zakresie filozofii, teologii oraz prawa kanonicznego i przygotowywania ich do przyjęcia święceń kapłańskich. Rektora kolegium na prośbę kardynała protektora, mianował papież. Już 24 marca 1866 r. nastąpiło uroczyste otwarcie kolegium, a następnego dnia studia rozpoczęło sześciu alumnów, wśród których był Józef Sebastian Pelczar, późniejszy biskup przemyski, beatyfikowany i kanonizowany przez Jana Pawła II. Papieskie Kolegium Polskie w Rzymie funkcjonuje nieprzerwanie od ponad stu czterdziestu lat.

Establishment and beginnings of Polish Pontifical College in Rome in XIX century

In the middle of the XIX century the Resurrectionist Fathers started the effort to create the college for the candidates preparing for the ministry (priesthood). Not forgetting about convincing the Pope to this initiative the funds were gathered. The Princess Zofia Odescalchi contributed greatly to this project and founded many grants for Polish alumns studying in the college. Together with the Count Włodzimierz Czacki she solicited in the Apostolic See for creating the college.

The project, however, encountered many obstacles because of the lack of funds as well as the strong diplomatic opposition from the Russian and Prussian side. In spite of the diplomatic efforts especially in Russia, which opposed of the establishment of the college, in May 1865 the Pope ordered to create the Pontifical Committee for creating Polish College.

In the same time cardinal Antonelli, Secretary of state of the Apostolic See, signed the nomination decrees of the members of the Committee. The president of the Committee became the cardinal Mikołaj Paracciani Clarelli. The Pope Pius IX strongly supported this initiative and with decree from 9 March 1866 Polish Pontifical College

was established in Rome, nominating the previous day Priest Peter Semenka the First Rector of the College.

The Statute of the College was confidential, approved and divided into ten articles.

The Polish Pontifical College, acting under the auspices of the Pope, was destined to educate young Polish people in the scope of philosophy, theology, the canonical law as well as preparing them for priestly ordinations. At cardinal vice-rector's request the rector of the college was nominated by the Pope. The formal opening of the college was at 24 March 1866 and the next day six alumns started studying in the college. Among them was Józef Sebastian Pelczar, later the Bishop of Przemyśl beatified and canonized by the Pope John Paul II.

The Polish Pontifical College has been functioning continuously since more than hundred and forty years.